

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir
This project is co-funded by the European Union and the Republic of Turkey

Karadeniz’de Enerji için AB-Türkiye Diyalogu

8 Eylül, 2016

Enerji Tedarik Güvenliğinin Geliştirilmesinde Türkiye ve AB Arasındaki Etkin İşbirliğinin Güçlendirilmesi

Enerji Tedarik Güvenliğinin Geliştirilmesinde Türkiye ve AB Arasındaki Etkin İşbirliğinin Güçlendirilmesi adlı çalıştay 8 Eylül Perşembe günü TEPAV Binasında gerçekleştirildi. Toplantı, TEPAV Makroekonomi Çalışmaları Programı Direktörü Bengisu Özenç ve Bulgaristan Demokrasi Çalışmaları Merkezi Kıdemli Analisti, Todor Galev’ in açılış konuşmalarıyla başladı.

Bengisu Özenç açılış konuşmasında, TEPAV’ın politika tasarım süreçlerinde, veri/bilgi temelli arka plan çalışmaları sağlayarak, tartışmaları bilimsel temellere doğru çekmeye ve böylelikle de tarafsızlığını korumaya çalıştığını belirtti. Projenin enerji arz güvenliği konusunda AB ve Türkiye’nin birlikte nasıl çalışmalar yapabileceklerine dair bilgilerin derlenmesini ve sivil toplum örgütleri arasındaki diyalogun pekiştirmesini amaçladığına değindi. Projenin ilerleyen dönemlerde yapılacak diğer çalıştayların konusunun “enerji piyasası serbestleşmesi ve bölgesel entegrasyon” ve “şeffaflık ve hesap verilebilirlik” olacağını söyleyerek bugünkü ilk çalıştayın Türkiye’nin jeopolitik konumunun AB’nin enerji birliğine ve Türkiye’ye sağlayabileceği fırsatlar üzerine olacağını ifade etti. Todor Galev ise sözlerine, amaçlarının elektrik ve doğalgaz pazarındaki hukuksal düzenlemeler konusunda sivil toplum örgütlerinin, Türkiye ve Avrupa’da faaliyet gösteren enerji pazarındaki aktörlerin ve ilgili kamu kurum ve kuruluşlarındaki bürokratların işbirliği içinde olmasının önemini vurgulayarak başladı. Türkiye’nin transit geçişlerdeki rolünün arttığını, Hazar Denizi üzerinden Ortadoğu’daki hidrokarbonu Avrupa’ya taşıdığından bahsetti. Avrupa’nın Güney Doğalgaz Koridoru Projesi için Türkiye’nin önemini belirten Galev, bu projenin Avrupa’nın enerji güvenliğinin sağlanması ve Rusya’ya daha az bağımlı duruma gelmesi için önemini vurguladı. AB’nin enerji piyasasını serbest ekonomi ilkeleri üzerinden düzenlerken, Türkiye ve Karadeniz’deki ülkelerin yaklaşımının daha çok ikili ilişkiler üzerine olduğunu altını çizdi. İzlenen bu politikanın, bölgedeki stratejik gelişim, enerji politikaları ve AB’nin Türkiye ile gelişen stratejik ortaklığı açısından yeterli olmadığını belirtti. Galev bu çalıştaylardaki hedeflerinin, bölgesel Pazar oluşturulması, teknik açıdan sürdürülebilirlik ve enerji güvenliği üzerine aktörler arası daha güçlü bir işbirliğini gerçekleştirmek olduğunu söyledi.

Enerji Tedarik Güvenliğinin Geliştirilmesinde Türkiye ve AB Arasındaki Etkin İşbirliğinin Güçlendirilmesi

Akdeniz Enerji Gözlemevi, Fransa (OME) Hidrokarbonlar Direktörü, Sohbet Karbuz (moderatör) konuşmasına çalıştayın ilk bölümünün AB ve Türkiye'nin enerji tedariki güvenliği hakkında olacağını belirterek başladı.

Ardından söz alan Demokrasi Çalışmaları Merkezi, Ekonomi Programı Araştırmacısı Martin Vladimirov, Avrupa Enerji Birliğinin, hala sınırlı sayıdaki enerji tedarikçisine bağlı olunması, sürdürülebilir enerji baz alınarak iç pazarın liberalleşmesi ve bunları yaparken ekonomiyi dekarbonize etmeye çalışılması yüzünden sıkıntılı bir süreçten geçtiğini belirtti.

Türkiye'nin Hazar Denizi, Doğu Akdeniz ve Ortadoğu arasındaki bağlantı yolu olduğunu ve bölgeleri birleştirdiği için ileride bu enerji topluluğunda önemli bir rol oynayacağını sözlerine ekleyen Vladimirov, bu yüzden de AB ve Türkiye'nin birbirine ihtiyacı olduğunu ve ikisinin de ortak problemlerinin enerji tedariği güvenliği olduğunu ekledi. İşbirliği yapılarak bu risklerin ortadan kaldırılabileceğini ve Türkiye'nin bu ortaklıkla yenilenebilir ve sürdürülebilir enerji kaynaklarını en iyi şekilde kullanabileceğini vurguladı.

Türkiye'nin enerji güvenliğinde OECD ülkelerinden %20 fazla riski olmasının nedeninin Türkiye'deki enerji kaynaklarının(kömür, doğalgaz, hidroenerji, yenilenebilir enerji) çeşitliliği olduğunu söyleyen Martin Vladimirov geçen 10 yılda durumun daha kötüye gitmesinin nedenini ise nüfus artışı, ekonomik büyüme ve düşük enerji verimliliğine bağladı. Türkiye'nin ürettiğinden

daha çok enerji tükettiğini ve bu nedenle enerjide dışarıya bağımlı olduğunu belirtti. Buna rağmen Türkiye'nin Karadeniz'deki ülkelere göre daha iyi bir durumda olduğunu da sözlerine ekledi. Yapılan endeksin birkaç faktöre bağlı olduğunu Türkiye'nin bu faktörlerden biri olan akaryakıt için dışa bağımlı olduğunu ve akaryakıt kullanımı için çok yüksek meblağlar ödemek durumunda kaldığının üzerinde durdu ve bu pazar fiyatlarının da Türkiye'deki makroekonomik istikrarı etkilediğini söyledi. Türkiye'nin gelişmelere rağmen hala Avrupa'ya kıyasla enerji verimliliği standartlarının altında olduğunun altını çizerken, Türkiye'deki çevre politikalarının ve karbon salımı konusunda da gerekli çabanın gösterilmediğini belirtti. Türkiye'nin gaz tedarik ettiği ülkeler konusunda soru işaretlerinin olduğuna da değinilerek Türkiye'nin ileride ihtiyacını karşılayacağı kadar gazı bu ülkelerden temin edebileceğine dair şüphelerinin olduğunu belirtti. Türkiye'nin AB'nin 20-20-20 prensiplerini yeterince yerine getirmediği aynı zamanda ülkenin yüksek rüzgâr ve güneş enerjisi potansiyelinden de yeterince yararlanmadığını ifade etti. Türkiye'nin Avrupa'da İspanya'dan sonra en yüksek ikinci güneş enerjisi potansiyeline sahip olduğunu ülkede uzun vadeli çözüm için kömür kullanımının azaltılıp yerine yenilenebilir enerji kullanılabileceğini söyledi. Böylece Türkiye'nin dışa bağımlılığının azalacağını vurguladı.

Türkiye'nin potansiyel olarak doğalgaz merkezi (hub) olabileceğini çünkü farklı bölgelerden taşınacak yollarda koridor görevini görebileceğini fakat bunun gerçekleşmesi için merkezi gaz sisteminin geliştirilmesi gerektiğini söyledi. Türkiye'nin Rusya ile transit taşımacılık konusunda bir yarışa girebilmesi için bu merkezi depolama kapasitesinin artırılması gerektiğini de sözlerine ekledi. Türkiye'nin potansiyel olarak Güneydoğu Avrupa'daki dağıtım merkezlerinden biri olabileceğini de belirtti.

Enerji Piyasaları ve Politikaları Enstitüsü Başkanı Volkan Özdemir; enerji arz ve güvenliği hakkında tüm aktörler için en önemli unsurun hem alıcı hem satıcı için transit güvenliği olduğunu söyledi.

Özdemir, Enerji Birliği konusunda, AB ülkeleri arasında farklılaşmanın olduğunu, enerji stratejisi farklılıklarının yanı sıra, her ülkenin piyasa gelişim modeli, ticaret yöntemi ve kanuni düzenlemelerinin de farklılık gösterdiğini söyledi. Bu nedenle bir birlikten bahsetmenin zorluğunu vurguladı. Piyasa modeli değerlendirmesinde, Kuzey Avrupa'nın Güney Avrupa'dan ayrıştığına değindi. Ticaret yöntemi farklılıkları için ise, Almanya Rusya işbirliğinin Polonya'da rahatsızlık yarattığı örneğini verdi. Türkiye ve Avrupa Enerji Birliği arasındaki çelişkiler vurgulayarak, teoride Türkiye'nin yıllardır enerji merkezi olarak kullanılabileceğini fakat bu konuda gerekli adımların atılmadığını belirtti. Türkiye'nin bu konuda yeterince desteklenmeyip sadece transit geçiş bölgesi olarak kullanıldığını da sözlerine ekledi. TANAP'da ise Türkiye'nin doğalgaz merkezi olmak yerine uyguladığı politikalarla koridor olmayı tercih ettiğine değindi.

Türkiye'nin jeopolitik konumu göz önünde bulundurulduğunda AB mevzuatlarının dışında olan bir ülke olduğunu, AB enerji topluluğuna Ukrayna'nın da katılmasıyla Türkiye'nin girişinin söz konusu olamayacağını ifade eden Özdemir, bu sebeple de AB mevzuatlarının, Türkiye için çekiciliğini de yitirdiğini söyledi. Türkiye'nin kendi enerji ihtiyacına göre enerji mevzuatlarını

revize etmesi gerektiğini belirten Özdemir, ilk olarak uluslararası işbirliğinden ziyade kendi enerji politikası açısından kararlarını vermesi gerektiğini de sözlerine ekledi. Bu yüzden de özellikle gaz piyasası açısından ileride öngörülen AB-Türkiye işbirliğinin kolay olmayacağı kanaatinde olduğunu ilettili.

Türkiye Petrol Platformu Derneği Genel Sekreteri Eser Özdiil, bölgedeki birçok ülkenin bağlantı merkezi –hub- konumunda olmak istediğini söyleyerek sözlerine başladı. Söz konusu *merkezlerin* fiziksel olarak dağıtım dışında, borsalar üzerinden fiyatlanan bir piyasa yapısını da içerdiğini dile getirdi. Türkiye'nin 2001'den itibaren doğalgaz piyasasını geliştirdiğini ancak halen bu adımların yeterli olmadığını söyledi. AB açısından bakıldığında, Türkiye ile enerji konusundaki işbirliğinin yeterli düzeyde geliştirilmediğini tespit etmenin mümkün olduğunu ifade eden Özdiil, enerji birliğinin daha çok doğalgaz konsepti üzerinde durduğunu belirtti. Üzerinde tartışılan sorunun ise *bağlantı merkezinin* nerede kurulacağı olduğunu söyleyen Özdiil, Türkiye'nin transit bölge olmasının yanı sıra ticaret merkezi olarak da önem kazanmasının hem Türkiye'ye hem AB'ye yarar sağlayacağını vurguladı. Özdiil, eğer AB birleştirici fikrinde samimi ise, doğu ve batı ülkeleri arasındaki görüş ayrılıkları görüntüsünü gidermeli dedi. Aynı zamanda, yine AB eğer Doğu Avrupa'daki enerji güvenliğini fiyat güvenliği ile birleştirmek istiyorsa bölgede bir likit ticari *hub'a* ihtiyaç duymaktadır, diye ekledi. Türkiye'nin ise şimdi olduğu gibi gelecekte de bölgedeki en büyük gaz tüketicisi olacağını ve *hub* olduğu takdirde bunun Türkiye için büyük avantajlar getireceğini ekledi. Bölge dışı olarak da İtalya'nın Balkan fiyatlandırma mekanizmasını etkilemesinin çok mümkün olmayacağını belirtti. Türkiye'nin bunun için yüksek miktarda alt yapı yatırımı yapması gerektiğini söyleyen Özdiil, Türkiye'nin kendi piyasasını

liberalleştirme konusunda adımlar atsa da, ilerisi için örnek alacağı modelin AB piyasaları olacağını da ifade ederek sözlerini noktaladı.

Sohbet Karbuz ise değerlendirmesinde, Türkiye eğer ki *hub* olarak kullanılırsa oluşacak gazın çok yüksek miktarlarda olacağı ve bu gazın nasıl kullanılacağını sorgulamak gerektiğini vurguladı. Ayrıca Türkiye'nin AB enerji birliğinde yer almaması gerektiğini beyan edip AB ve Türkiye enerji konusunda işbirliği yapılması isteniyorsa enerji ile ilgili bir faslın açılması gerektiğini ifade etti.

Enerji Birliği: Üçüncü Ülkeleri Nasıl Ele Almalıyız?

AB Türkiye Delegasyonu Enerji Sektörü Yöneticisi Hasan Özkoç AB'nin enerji politikalarını 3 ana başlıkta ele aldı;

*İyi işleyen iç Pazar

*Enerji tedarik güvenliği

*Sürdürülebilir enerji

Ana fikir olarak genel enerji tüketiminde 2020 hedefi için yenilenebilir enerjinin artmasının önemini belirten Özkoç, AB ülkelerinin, ekonomilerini karbon bazlıdan karbon salımı olmayan hale dönüştürmeye çalıştıklarını belirtti. Halihazırda Türkiye'nin bir b planı olmadığını, bu süreçte AB'ye ne kadar erken entegre olabilirse o kadar fazla kazanımı olacağını ifade etti. Bu entegrasyonla ticari faaliyetlerini yükselteceğini, daha fazla yatırımcı bulabileceğini savunan Hasan Özkoç, Güney doğalgaz koridorlarının Türkiye'nin AB'ye entegre olmadığı sürece herhangi bir fayda sağlamayacağını belirterek devam etti. Bütün bunların toplamında sadece Türkiye'nin değil AB'nin de faydasına olacağını vurguladı.

ODTÜ Uluslararası İlişkiler Öğretim Üyesi Oktay Tanrısever sözlerine Türkiye'nin jeopolitik konumunun enerji politikalarında ne kadar önemli bir rol oynadığını anlatarak başladı. Tanrısever Türkiye'nin doğu ve batı arasında bir enerji koridoru görevi gördüğünden bahsederek Türkiye ve AB'nin Rusya'nın enerjisine bağımlı olduklarını ve Türkiye'nin alacağı daha aktif bir rolün bu bağımlılıktan kurtulmak açısından önemli bir etken olacağını belirtti.

Türk Akımı ve TANAP gibi projelerle AB'nin bu görüşünün değiştiğini çünkü Türk Akımı projesi ile Türkiye'nin Rusya'ya olan bağımlılığının artacağını düşüldüğünü söyledi. Türk Akımı projesindeki soru işaretlerinin, enerji politikalarındaki jeopolitik önem unsurunun önüne geçtiğini vurguladı. Enerji politikaları içerisindeki uyumun geliştirilmesinin önemli olduğunu, ileride Türkiye, AB ve Rusya arasında üçlü bir ittifakın kurulabileceğini de sözlerine ekledi. Bu birlikteliğin gelişmesi için Yunanistan'ın da ayrıca bir önemi olduğunu söyleyen Tanrısever, aynı zamanda elektrik ve yenilenebilir enerji açısından da bir işbirliğinin gerçekleştirilebileceğini belirtti. Güneş enerjisinin ise ciddi bir gelecek vaat ettiğini; AB, yatırımcılar ve Türkiye arasındaki işbirliğini güçlendirebileceğini söyledi. Avrupa Enerji Birliğinin Türkiye için önemini

vurgulayan Tanrısever, Türkiye'nin bu birliktelikten hem enerji, hem ekonomik olarak çok fazla kazancı olacağını savundu. Karar alıcı mercilerin geleceğe yönelik düşünceleri gerektiğini çünkü AB ve Türkiye'nin bu birliktelikten birçok kazanımlarının olacağını üzerinde durdu.

Tanrısever'in ardından söz alan Karbuz; AB'nin enerji savunmasızlığının giderek arttığını ve şuandaki mevcut sınırlı sayıda yerel üretiminin gelecekte yetmeyeceğini belirtti. Kuzey denizindeki kaynakların giderek tükendiğini ve gelecekte alışılmış doğalgaz ve petrolün kolaylıkla elde edilemeyeceğini açıkladı. Bu sebeple de birliğin yüksek derecede fosil yakıt ithalatı yapması gerekeceğini ve AB'nin dışa bağımlılığının giderek artacağını belirtti. Enerji politikalarının AB tarafından dış politika araçları olarak kullanıldığını ve 3. ülkelerle enerji ilişkilerini geliştirmek için ikili anlaşmalar ve teşviklerde bulunduğunu söyledi. AB'nin en büyük probleminin doğalgaz konusunda tedarik güvenliği problemi olduğunu belirtti. Bu konuda iki problemi ise tedarikçi ve koridor üzerindeki ülkeler olarak açıkladı.

AB'nin teşvikler için kaynak ayırması gerektiğini belirterek sözlerine devam eden Karbuz, AB ülkelerinin, Türkiye'yi enerji konusunda potansiyel ve güçlü bir transit ülke olarak görmek istemediklerine değindi. AB'nin dışında ileride Norveç'in doğalgaz ve petrol, Cezayir'in de doğalgaz kaynaklarının azalacağını bu nedenle de Birliğin Rusya'ya bağımlı hale geleceğini veya yeni tedarikçi arayışına gireceğini göz önünde bulundurmanın önemini belirtti. Seçeneklerden bir diğerinin ise tedarikçileri ve tedarik yollarını çeşitlendirmek olabileceğini söyledi. Ancak bu durumun da Türkiye'ye bağımlılık sorununu çözmeye yeterli olmayacağı için LNG'ye yöneldiklerini ve bunun LNG stratejisinin arkasındaki motivasyon olduğunu ekledi. Sorunun LNG tesislerinin batıda oluşu ve amacın LNG'yi doğu Avrupa'ya geçirmek olduğunu, fakat doğuda yeterli bağlantıların olmadığını ve bu yüzden birliğin ortak çıkarlı projeler için büyük sermayeler yaratması gerektiğini bunun da fiyat açısından avantajlı olmayacağını, ayrıca bu durumda Rusya ile fiyat açısından bir rekabete giremeyeceklerini düşündüğünü belirtti.

Aynı zamanda AB ve Türkiye'nin arasındaki enerji ilişkilerinin ikili olamayacağını savunan Karbuz, Rusya'nın her zaman bu ilişkilere dâhil edilmesi gerektiğini sözlerine ekledi. AB'nin 3. Ülkelere karşı nasıl bir politika izlemesi gerektiğini belirlemesinden önce kendi birliği içerisindeki düzeni sağlamasının daha faydalı olacağını savundu. Türkiye'nin kömür rezervinin çok yüksek olduğunu söyleyen Karbuz bu kaynakların kullanılabilmesi için teknoloji seviyesinin yükseltilmesi gerektiğini ve bu teknolojinin çevreye zarar vermeyecek şekilde geliştirilmesi gerektiğini vurguladı. Bu konuda AB'nin ya da herhangi bir ülkenin uyarılarının dikkate değer olmadığını, bunun sadece Türkiye'nin enerji güvenliği ve politikaları için önemli olduğunu bu yüzden de yerel kaynakların kullanımının gerekli olduğuna değindi. Tanrısever ise Türkiye'nin Doğu Avrupa'dan daha farklı bir durumda olduğunu ve birlik ile yapılacak iş birliğinin temiz, çevre dostu kömür üretimi için kullanılabileceğine değindi. Aynı zamanda bu işbirliği ile Türkiye'nin Rusya ve diğer tedarikçilere olan bağımlılığının azalacağını belirtti.

Bölgesel Piyasa Entegrasyonu için Fırsatlar ve Zorluklar; Doğalgaz Piyasasının Serbestleştirilmesi için Atılması Gereken Diğer Adımlar

TEPAV Proje Yöneticisi Ragıp Evren Aydoğan, AB'nin beklentisi olan arz güvenliğinin kaynakları çeşitlendirmekten geçtiğini belirterek sözlerine başladı. Şeffaf, katılımcı politikaların ülkelerin çıkarlarının istenilen düzeyde gerçekleşmesi için önemli unsurlar olduğuna değinen Aydoğan Türkiye'nin önemli bir kavşakta olduğunu, karar verme ve politika üretme süreçlerinde doğru adımları izlemesi halinde bölgede önemli bir yer tutabileceğini belirtti.

EPDK Şebeke İşleyiş Grup Başkanı Görkem Yusuf Topçu sözlerine doğalgazın ülkemizde serbestleşme konusunda istenilen düzeye gelemediğini ifade ederek başladı. Doğalgazı üretememenin ve arz güvenliğinin öne çıkmasının istenilen düzeye ulaşılamamasında önemli bir unsur olduğunu vurguladı.

Serbestleşme için AB mevzuatına uyumun, spot piyasalarının devreye alınmasının, doğalgaz ticaret pazarı oluşturulmasının önemini ifade etti. BOTAŞ'ın yapısına da değinen Topçu yeni adımların atılmasının beklediğini söyledi. Bu adımlarla birlikte arz güvenliği sorununun da daha kolay çözüleceğini öngördüklerini ifade etti. Gerekli serbestleşme sağlandığında Türkiye'nin transit ülke konumundan merkez ülke konumuna geçmesinin daha kolaylaşacağını sözlerine ekledi. Hâlihazırda petrol ve gaz fiyatlarının düşük olması nedeniyle zamanlamanın da bu konu için uygun olduğunu ifade etti.

Gama Enerji İş Geliştirme Müdürü Taylan Önerci bütün politikaların gerçekleştirilmesinin yolunun siyasi iradede geçtiğini vurgulayarak sözlerine başladı. Türkiye'yi bir merkez haline getirebilir miyiz sorusuna, doğusunda en büyük üreticilerin batısında da en büyük tüketicilerin olduğu bir konumda bulunan Türkiye'nin kesinlikle bir merkez haline getirilebileceğini söyleyerek cevap veren Önerci, özel sektör olarak en çok istenilmeyen şeyin uzun vadeli anlaşmalar olduğunu, bu anlaşmaların serbest piyasayı oldukça olumsuz etkilediğini belirtti. Gerekli altyapı olması halinde özel sektörün gazı çok farklı şekillerde getirebileceğini söyledi. Fakat gerekli altyapı yoksa pazarın da olmayacağını sözlerine ekledi. Devletin piyasa serbestleşmesinin sağlanabilmesi için hem hukuki hem fiziki altyapıyı oluşturması gerektiğini belirtti. Doğalgaz merkezi olunması konusunda Türkiye'den daha cazip bir yer olmadığını savunan Önerci, boru hatlarının kurulmasıyla ucuza doğalgaz getirebileceklerini ve rahatlıkla rekabet edebileceklerini belirtti. Devletin de gerekli adımları atması ve güvenlik sıkıntısı olmaması koşulu ile sadece AB değil daha küresel düşünülerek olası projelere yatırım yapılmasını istediklerini söyledi. Eğer bunlar başarılabilirse Türkiye'ye gelecek gazın tek bir yerden gelmemesi sebebi ile Türkiye'nin ikinci bir Ukrayna olmayacağını ve alıcıların sadece bir ülkeye bağlı kalmayacağını söyleyerek sözlerini tamamladı.

